

EGE ADALARININ LOZAN VE PARİS ANDLAŞMALARıyla SAPTANAN ASKERDEN ARINDIRILMIŞ STATÜSÜ DEĞİŞMİŞ MİDİR?

Prof. Dr. Hüseyin PAZARCI

Lozan ve Paris Andlaşmalarıyla askerden arındırılmış statü altına koyulan doğu Ege adalarının bu statüsünün sonradan değiştiği belirli bir süreden bu yana Yunanistan tarafından —resmi ya da gayri-resim olarak— ileri sürülmektedir. Bu konuda ileri sürülen görüşleri, dayandıkları hukuksal gerekçelere bakarak, iki çerçevede ele almak olanağı vardır. Yunanistan'ın birinci gerekçesi bütün doğu Ege adalarına ilişkin olup, Lozan ve Paris Andlaşmalarının yapıldığı zamanlardaki koşulların değiştiği ve bunun sonucu olarak da anılan askerden arındırma hükümlerinin düştüğü düşüncesine dayanmaktadır. Yunanistan'ın ikinci hukuksal gerekçesi ise özel olarak Boğaz-önü adalarına ilişkindir. Bu konuda da Yunanistan, öz olarak, 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesinin 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesinin yerine geçerek Limni ve Semadirek adalarının askerden arındırılmış statülerini sona erdirdiğini ileri sürmektedir.

Gerçekten doğu Ege adalarının anılan andlaşmalarla saptanan statüsü değişmiş midir? İddiaları sırasıyla ele alalım.

I. BÖLÜM: Uluslararası koşulların köklü değişikliği sonucu askerden arındırma hükümlerinin düşmesi sorunu

Uluslararası koşulların köklü değişikliğine bağlı olarak Lozan ve Paris andlaşmalarında yer alan askerden arındırma hükümlerinin sona erdiği görüşü, uluslararası hukukta Latince terimlerle **Rebus sic stantibus** ilkesi olarak geçen ilkeye dayanmaktadır.

Rebus sic stantibus ilkesi, her andlaşmanın belirli koşullar için yapıldığı ve bu koşullar sona erdiği zaman andlaşmanın da son bulması ya da uygulanmasının durdurulması gerektiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Uygulanan uluslararası hukuk **Rebus sic stantibus** ilkesini genel ilke olarak kabul etmektedir (örneğin: 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku

Sözleşmesi, mad. 62; Uluslararası Adalet Divanı'nın İngiltere ile İzlanda arasındaki Balıkçılık Davasına ilişkin 2.2.1973 tarihli kararı, C.I.J., *Recueil*, 1973, s. 17-18, 18-19).

Ancak, yine uygulanan hukuka göre, bir andlaşmanın tamamının ya da bir bölümünün bu yolla sona ermesi için, en başta, söz konusu değişikliklerin çok köklü değişiklikler olması gerekmektedir (Bkz. **aynı yapıt**, s. 19). Başka bir deyişle, hergün değişik gelişmelere sahne olan bir dünyada sıradan birtakım değişikliklerin bir Devletin andlaşmalar ile kabul ettiği yükümlülüklerinden kurtulmasına olanak vermesi de kesin olarak reddedilmektedir. Böylece, bir andlaşmanın sona ermesine temel oluşturacak değişikliklerin iki özelliğe sahip olmaları aranmaktadır. Birincisi, hesaba katılacak değişen koşulların önceki durumlarının tarafların bu andlaşmayı yapmalarında ana gerekçelerden birini oluşturması zorunluluğudur. Bu yolla, andlaşmanın yapılmasında doğrudan etkisi olmayan koşulların bir andlaşmayı sona erdirmesi düşünülemeyecektir. İkinci olarak ise, ortaya çıkan değişikliğin tarafların andlaşma yükümlülüklerini yerine getirmesini önemli ölçüde olumsuz etkilemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, andlaşmanın aynen sürdürülmesi durumunda değişikliklerden olumsuz yönde etkilenen tarafın yerine getirmesi güç koşullar altında kalması söz konusu olmalıdır.

Fakat, yukarıda koşullarını bildirdiğimiz köklü değişikliklerin ortaya çıkması bile bir andlaşmanın otomatik olarak son bulması için yeterli değildir. **Rebus sic stantibus** ilkesinin uygulanabilmesi için genel olarak aranan ikinci koşul da, böyle bir durumun varlığının ya öteki taraflarca ya bir hakemlik ya da bir yargı organınca kabul edilmesi olmaktadır. Başka bir deyişle, koşulların değiştiğini ileri süren tarafın andlaşmaya bu gerekçeyle tek-tarafli olarak son vermesi hakkı ilke olarak reddedilmektedir.

Yunanistan'ın **Rebus sic stantibus** ilkesini ileri sürerek doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statülerinin sona erdiğini bildirirken dayandığı veriler ana çizgileriyle vermeğe çalıştığımız bu koşullara uymamaktadır. Şimdi bunları tek tek ele alalım.

Yunanistan tarafından bütün doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statülerini sona erdirdiği biçiminde değerlendirilen genel verilerin bir kısmı 1930'lu yıllardaki uluslararası koşulların değişmesine ilişkin olup, o tarihte Yunanistan'a ait olan yalnızca kuzey-doğu Ege adaları için ileri sürülmektedir. Paris Barış Andlaşması ile Oniki Adaların da Yunanistan'a bırakılması nedeniyle, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan koşulların değişikliğine ilişkin veriler ise bütün doğu Ege adaları bakımından ileri sürülmektedir.

Yunanistan'ın 1930'lu yıllarda ortaya çıkan yeni koşulların 1923 Lozan andlaşmalarının kuzey-doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statülerine son verdiği iddiası özellikle Philip Drakidis adlı bir yazar tarafından geliştirilmektedir. Bu yazarın düşüncesine göre, Lozan andlaşmalarında Yunanistan'a bırakılan adaların askerden arındırılması Kurtuluş Savaşında Yunanistan ile Türkiye'nin karşılıklı savaşan Devletler olmasından kaynaklanmaktadır. Savaş sona erdikten sonra, iki Devlet arasındaki bu düşmanca ilişkiler nedeniyle kuzey-doğu Ege adalarının Türkiye'ye karşı askerden arındırılması kabul edilmiştir. Ancak, 1930'lu yıllarda Türkiye ile Yunanistan arasında dostluk ilişkileri kurulmuş ve pekiştirilmiştir. Nitekim, 1930'da iki Devlet arasında Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Andlaşması ve 1933'te Samimi Anlaşma Misakı imzalanmıştır. Yine, 1934'te her iki Devlet ile Romanya ve Yugoslavya'nın katıldığı Balkan Antantı gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, Ph. Drakidis'e göre, güvensizlik ilişkilerinin yerini dostça ve güvenli ilişkiler almış olup, bu olumlu değişiklikler adaların askerden arındırılmış statülerini de gereksiz kılmıştır (Bkz. Ph. Drakidis, "Le statut de démilitarisation de certaines îles grecques", *Défense Nationale*, août-septembre 1984, s. 75-76).

Anılan yazarın ileri sürdüğü bu görüşün hukuksal bakımdan geçerli bir gerekçe oluşturması olanağı yoktur. Zira, bu görüş **Rebus sic stantibus** ilkesi açısından sınırdığı zaman, en başta, koşullarda köklü bir değişiklik olarak nitelenecek herhangi bir durumla karşılaşmamaktadır. Nitekim, kuzey-doğu Ege adalarını askerden arındırmanın gerekçesinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki yalnızca Kurtuluş Savaşı ile sınırlı geçici bir düşmanca ilişkiler durumu olmadığı ve asıl gerekçenin siyasal olarak Yunanistan'ın elinde bulunan bu adaların coğrafi konumları bakımından Türkiye'ye yakınlıkları olduğu birçok veriden ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, en başta, çeşitli devirlerdeki tarihsel gerçekler anılan adaların Anadolu'yu işgal etmek için kullanılan atlama taşları olduğunu göstermektedir. Nitekim, daha Truva'lılar zamanında örneğin Limni'nin bu amaçla kullanıldığı bildirilmektedir (O. Sander, "Bugün Limni, yarın Midilli", **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1984). Ancak, Birinci Dünya Savaşı sırasında da aynı adalar Çanakkale'nin ele geçirilmesi amacıyla kullanılmışlardır. İkinci olarak, Yunanistan'ın ilk kez bu adaları 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında işgalinden sonraki 1913 Londra ve Atina andlaşmalarına bağlı olarak verilen 1914 kararı da egemenliğinin Yunanistan'a bırakılması ile birlikte bu adaların askerden arındırılmasını öngörmesi de sorunun yalnızca Kurtuluş Savaşından kaynaklanmadığını ve süreklilik gösteren başka nedenleri olduğunu kanıtlamaktadır. Bu da, siyasal harita ile coğrafi haritanın çelişkisi olmaktadır. Bu verilerden anlaşılacağı gibi, Lozan'da kuzey-doğu Ege adalarının askerden arındırılmaları geçici bir düşmanca

ilişkiler durumundan değil, süreklilik gösteren bir siyasal coğrafyadan kaynaklanmakta olup, düşmanca ilişkilerden dostça ilişkilere geçmiş olmak bu andlaşmaların ilgili hükümlerinin sona ermesini gerektirecek nitelikte köklü değişiklik oluşturmamaktadır. Zira, adalar Yunanistan'ın egemenliğinde ve Türkiye'nin çok yakınındadır. Bu açıdan değişen birşey yoktur.

Rebus sic stantibus ilkesi çerçevesinde aranan değişikliklerin ikinci özelliği, ortaya çıkan yeni gelişmelerin tarafların andlaşma yükümlülüklerini yerine getirmesini önemli ölçüde olumsuz etkilemesi olmaktadır. Oysa, bu açıdan da 1930'lu yıllarda iki Devlet arasında dostluk ilişkilerinin güvensizlik ilişkilerinin yerini alması yeterli bir hukuksal gerekçeyi oluşturmaktan uzaktır. Zira, iki Devlet arasında kurulan dostluk ilişkilerinin adaların askerden arındırılmış bir statü altında bulunmalarının sürdürülmesini herhangi bir biçimde engeleyici yanı yoktur. Buna karşılık, Yunanistan'ın görüşünün aksine, geliştirilen dostluk ilişkileri adaların askerden arındırılmasının ortadan kaldırılmasını değil, tekrardan askerleştirilmesini ve silahlandırılmasını gereksiz kılmaktadır. Zira, madem ki dostça ilişkiler kurulmuştur anılan adaların askerleştirilmesi gereksinmesinin Türkiye'ye karşı her zamankinden daha az olması gerekmektedir.

Bu son gerekçeye karşı Yunanistan 1930'lu yıllarda Hitler Almanya'sının ve özellikle Mussolini İtalya'sının Akdeniz'deki yayılmacı eğilimini bir neden olarak ileri sürmektedir. Bu çerçevede Yunanistan, Türkiye'nin Boğazları askerleştirebilmek amacıyla 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesinin değiştirilmesi için ileri sürdüğü uluslararası koşulların değiştiği gerekçesinin aynı bölgenin bir Devleti olarak kendisi için de geçerli olduğunu bildirmektedir. Ancak, Yunanistan'ın bu görüşü de hukuksal açıdan geçerli bir gerekçe oluşturmağa yetmemektedir.

En başta, o dönemdeki uluslararası koşulların değişikliğinden Türk Boğazlarının etkilenmesi ile doğu Ege adalarının etkilenmeleri bakımından büyük farklar vardır. Bir kere, Türk Boğazları bu bölgede ikame edilmesi olanağı bulunmayan tek uluslararası geçit olup, yayılmacı bir Devletin herhangi bir tehdidi ya da saldırısı karşısında, uluslararası sonuçları bakımından, Ege'deki adalardan çok daha fazla etkilenmiş olacaktır. Dolayısıyla, uluslararası ortamın göstereceği kimi değişikliklerin Boğazlar açısından köklü değişiklik olarak etki doğurmasına karşın, aynı sonuç doğu Ege adaları için söz konusu olmayacaktır. Öte yandan, Türk Boğazlarının askerden arındırılmış statüsüne ve kuzey-doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statüsüne ilişkin öngörülen güvencelerin uluslararası ortamdaki değişikliklerden etkilenme ölçüleri de farklılıklar göstermektedir. Zira, Lozan Boğazlar Sözleşmesinin 18. maddesi ile Türk Boğazlarının gü-

venliği Milletler Cemiyeti ve Fransa, İtalya, İngiltere ile Japonya'nın ortak güvencesi altına koyulurken, anılan Ege adaları için böyle bir düzenlemeye gidilmemiştir. Oysa, 1930'lu yıllardaki uluslararası değişiklikler Türk Boğazları için bu hukuksal güvencenin uygulanmasını olanaksız kılmıştır. Çünkü, en başta, Milletler Cemiyeti o dönemlerdeki gelişmelere bağlı olarak etkili kararlar almaktan uzak kalırken, güvencesi dört Devletten ikisinin bu görevi yerine getirmeleri olasılığı da kalmamıştır. Güvenceci Devletlerden biri olan İtalya, tam tersine, kendisinden korunulması gereken bir Devlet olarak ortaya çıkarken, öteki güvenceci Devlet olan Japonya ise Milletler Cemiyeti üyeliğinden ayrılarak bu örgütle işbirliği yapması olasılığı kalmamıştır. Bütün bunlar Türk Boğazlarının askerden arındırılmasını düzenleyen dönemlerdeki koşullara göre çok köklü değişikliklerdir. Buna karşılık, 1923'te doğu Ege adalarının askerden arındırılmasının saptanması sırasında bunların güvenliği bakımından herhangi bir özel düzenlemeye gidilmemesi sonucu, o dönem ile 1930'lu yıllardaki dönem arasında ortaya çıkan değişikliklerin Lozan andlaşmalarının bu konudaki herhangi bir hükmünü doğrudan etkilemesi ve dolayısıyla andlaşma hükümlerinin sona ermesini gerektirecek köklü değişiklik olarak nitelenmesi söz konusu değildir.

Kaldı ki, **Rebus sic stantibus** ilkesinin uygulanabilmesi için genellikle aranan ikinci koşul, bu durumun ya taraflarca ya da uluslararası yargı-hakemlik organlarınca kabul edilmesi olmaktadır. Türkiye, 1936'da koşulların köklü değişikliğini ileri sürerek Lozan Boğazlar Sözleşmesinin Boğazlara ilişkin askerden arındırma hükümlerinin değiştirilmesini sağlarken bu koşulu da yerine getirmiştir. Bilindiği gibi, İtalya dışındaki Lozan Boğazlar Sözleşmesinin imzacı Devletleri bu amaçla Montreux'de bir konferans toplanmasını kabul ettikten sonra anılan hükümleri de değiştirmişlerdir. Bu durum 1938'de Montreux Sözleşmesini onaylayan İtalya tarafından da çok geçmeden kabul edilmiştir. Buna karşılık, o dönemlerde Yunanistan'ın Türk Boğazlarına paralel bir hukuksal statüden doğu Ege adalarının yararlanmasını sağlayacak herhangi bir uluslararası girişimi bile olmamıştır. Bunun tam aksine, Montreux Konferansında Yunanistan'ın iki numaralı temsilcisi E.B. Mavrudis, Konferansa giderken kendisiyle bir söyleşi yapan **Vradini** gazetesi muhabirine Konferansın adalar konusu ile hiçbir ilişkisi bulunmadığını söylemek suretiyle, o dönem için böyle bir paralelliğin kurulmadığını göstermektedir (**Vradini**, 19 Haziran 1936). Bu durumda, Yunanistan'ın **Rebus sic stantibus** ilkesini Lozan andlaşmalarının kuzey-doğu Ege adalarına ilişkin hükümleri bakımından ileri sürmesi olanağı yoktur.

Yunanistan'ın koşulların köklü değişikliği sonucu bütün doğu Ege adalarının askerden arındırma hükümlerinin düştüğü görüşünü İkinci

Dünya Savaşından sonraki başka gelişmelere dayalı verilerle desteklemeye çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede de Yunan görüşü tutarlı bir tez durumuna getirme çalışmaları Ph. Drakidis tarafından gerçekleştirildiğinden anılan yazarın görüşlerinden kalkmak uygun olacaktır.

Ph. Drakidis'e göre, İkinci Dünya Savaşından sonra doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statülerinin koşulları çok önemli değişikliklere uğramışlardır. Bunun sonucunda da bu adaların anılan statüleri kesin olarak sona ermiştir (bkz.: Ph. Drakidis, **a.g.m. (1984)**, s. 80-82; Ph. Drakidis, "La délimitarisation du Dodécanése", **Défense Nationale**, avril 1983, s. 126-136). Ph. Drakidis İkinci Dünya Savaşından sonra gerçekleştirilen askerden ve silahtan arındırmaların kaynağı olarak 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Bildirisini göstermektedir. Roosevelt ile Churchill'in Savaş sırasında biraraya gelerek oluşturdukları ve İtilaf Devletlerine karşı izleyecekleri ortak politikalarını açıklama amacı güden bu belgenin 8. noktasında "genel ve sürekli bir güvenlik sistemi" kurulana kadar dünya barışını bozan bu Devletlerin silahsızlandırılması gerektiği bildirilmektedir.

Daha sonra, 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisinde Atlantik Bildirisinde kabul edilen amaç ve ilkelerin benimsendiği belirtilmektedir. Oysa, bu Birleşmiş Milletler Bildirisi de Birleşmiş Milletler örgütünün kurulmasına katılacak Devletlerin belirlenmesinde ana rolü oynamıştır. Nitekim, Birleşmiş Milletler Bildirisini 1 Mart 1945 tarihine kadar imzalamış olan Devletler kurucu üye olarak San Fransisco toplantısına katılmışlar ve B.M. Örgütünü gerçekleştirmişlerdir (Bkz. H. Pazarıcı, "Birleşmiş Milletlerin Dünü, Bugünü", **Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı**, 1984, s. 5). Yunanistan anılan Bildiriyi daha başta imzalamış olup, Türkiye de bu imzayı Şubat 1945'te vermiş ve böylece B.M.'in kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Bkz. **R.G.**, 24 Şubat 1945, Sayı 5940). B.M. Andlaşmasınının 3. maddesi de anılan Bildiriyi zamanında imzalamış Devletleri asil üye olarak nitelendirmektedir.

Bu veriler karşısında Ph. Drakidis Atlantik Bildirisini, Birleşmiş Milletler Bildirisi ve B.M. Andlaşması ile olan bağları nedeniyle, bir tür andlaşma değeri kazandığı biçiminde değerlendirmektedir. Söz konusu Bildiriye böyle bir değer tanıdıktan sonra da 8. noktasında yer alan "genel ve sürekli bir güvenlik sistemi" kurulmasına ilişkin genel amacı İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gerçekleştirilen silahtan ve askerden arındırmaların gerekçesi olarak göstermektedir. Böylece, adı geçen yazar için, İkinci Dünya Savaşı sonrası öngörülen bütün silahtan ve askerden arındırma hükümleri "genel ve sürekli bir güvenlik sistemi" kurulmasına kadar düşünülmüştür. Oysa, bu yazara göre, bu nitelikte bir

güvenlik sistemi Batılı Devletler için 4 Nisan 1949 tarihli Kuzey Atlantik Andlaşması, Sosyalist Devletler için Varşova Paktı ile gerçekleştirilmiş olup, Türkiye ve Yunanistan'ın 22 Ekim 1951 tarihli bir Protokol ile NATO'ya katılmaları sonucu aynı koşullar doğu Ege adaları için de geçerlilik kazanmıştır. Böylece, adı geçen yazar için, Atlantik Bildirisinde öngörülen koşulun gerçekleşmesi ile bütün askerden ve silahtan arındırma hükümleri otomatik olarak sona ermiştir. Kaldı ki, bu yazara göre, Kuzey Atlantik Andlaşmasının taraflar arasında halen yürürlükte bulunan ya da yapılacak olan uluslararası bağlantılardan hiçbirinin bu Andlaşma ile çatışmayacağını belirten 8. maddesi de her türlü askerden arındırma hükmünün sona ermesini gerektirmektedir (Ph. Drakidis, **Défense Nationale** (1983), s. 134-135). Zira, 22 Ekim 1951 tarihli Protokol ile NATO'ya katılan Türkiye bu Protokolün 2. maddesinin (i) fıkrası ile saldırı karşısında savunulacak NATO bölgesi içine Ege adalarının alınmasını da kabul etmiştir.

Yukarıda özetlemeğe çalıştığımız İkinci Dünya Savaşından bu yana ortaya çıktığı belirtilen verilerin hiçbiri doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statüsünü sona erdirici nitelikte değildir. En başta, Atlantik Bildirisinin gerek genel niteliği gerekse 8. noktasında yer alan hükümleri hukuksal bakımdan doğrudan hüküm doğurucu verileri oluşturmaktan uzaktır. Zira, Atlantik Bildirisinin kendisi "centilmenler anlaşması" (**gentlemen's agreement**) adı verilen ve bunu yapan Devlet yetkililerinin, hukuksal bir yüküm altına girmeden, belirli birtakım konularda nasıl davranacaklarını bildiren siyasal ve ahlaksal ağırlığı olan belgelerin en tanınmış örneğini oluşturmaktadır (Bkz. H. Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri — I. Kitap**, Ankara, SBF yayını, 1985, s. 112-113). Daha sonra Birleşmiş Milletler Bildirisinde daha çok Devlet tarafından Atlantik Bildirisinin amaç ve ilkelerinin kabul edildiğinin bildirilmesi de anılan ilkelere hukuksal yükümlülük doğurucu nitelik kazandırmamaktadır. Zira, bu ikinci belge de bir bildiri niteliğinde olup, B.M. Andlaşmasında (mad. 3) kendisine yapılan gönderme de yalnızca asıl üyelerin saptanması ile ilgilidir. Başka bir deyişle, bu belgelerin benimsediği amaçlarının hukuksal bakımdan bağlayıcı güç kazanacağı hiçbir uluslararası andlaşmada yer almamaktadır.

Öte yandan, Atlantik Bildirisinde yer alan "genel ve sürekli güvenlik sistemi" kurulmasına kadar silahtan ve askerden arındırmanın sürdürülmesi gereği İtilaf Devletleri için öngörülmekte olup, bütün askerden arındırmalarla ilgili değildir. Üstelik, Atlantik Bildirisinden Birleşmiş Milletler Bildirisinin de benimsediği genel ve sürekli bir güvenlik sisteminden amacın evrensel bir güvenlik sistemi kurulması olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Atlantik Bildirisinin 8. noktası hükmü siyasal

bir niyet bildiriminin ötesinde hukuksal bağlayıcılığı olan bir hüküm de-
ğerinde olsa idi bile, askerden arındırma hükümlerini kendiliğinden sona
erdirebilmesi için, evrensel bir güvenlik sisteminin gerçekleştirilmesi ge-
rekmemektedir. Oysa, Batılı Devletler arasında NATO'nun ve Doğu Avrupa
Devletleri arasında Varşova Paktının kurulması bu koşulu yerine getir-
mek değil, tam tersine tek bir güvenlik sisteminin hiç olmazsa bu aşama-
da kurulmadığını göstermektedir. Zaten, NATO ve Varşova Paktının
kurulmasıyla Atlantik Bildirisinde öngörülen genel güvenlik sistemi ku-
rulması amacı ile askerden arındırılmış bölgelerin yeniden askerleştiril-
mesi arasındaki mantıksal bağı da anlamak bir hayli güçtür. Zira, Dra-
kidis'in açıklamasının aksine, 1941 Bildirisinin amacı, eğer olanak bulu-
nursa, genel bir silahsızlanma olup, bir bölgenin yeniden silahlandırılma-
sı ve askerleştirilmesi düşüncesi ile tamamen ters düşmektedir.

Kuzey Atlantik Andlaşmasında taraf Devletlerin herbirinin bu And-
laşmayla çatışan herhangi bir uluslararası bağlantısının bulunmadığının
ve bulunmayacağını açıklanmasına bağlı olarak askerden arındırma hü-
kümünün sona erdiği görüşüne gelince, bu hüküm, tam tersine, Lozan
ve Paris Andlaşmalarının bu yöndeki hükümlerini teyid edici niteliktedir.
Zira, NATO Andlaşmasının 8. maddesi aynen şöyledir :

**“Taraflardan herbiri, kendiyile diğer herhangi bir Taraf veya herhan-
gi bir Devlet arasında halen meriyette bulunan milletlerarası taah-
hütlerden hiçbirinin işbu Andlaşma ahkâmına mugayir olmadığını
beyan ve Andlaşmaya aykırı herhangi bir milletlerarası taahhüde gi-
rişmemek vecibesini tekabül eder”.**

Görüleceği gibi, NATO Andlaşmasının bu hükmü daha önce varolan
andlaşmaların NATO Andlaşması ile çelişkili olmadığını üstü kapalı ka-
bul etmektedir. Yunanistan da böyle bir andlaşmaya taraf olmak suretiyle
Lozan ve Paris Andlaşmaları ile kabul ettiği adaları askerden arındırma
hükümlerinin de NATO Andlaşmasına uygun olduğunu kabul etmiş ol-
maktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya katılmasını sağlayan 1951
Protokolünde silahlı saldırı durumunda korunacak bölgeler arasında Ege
adalarının da yer alması ise hiçbir biçimde bunların önceden askerleştiri-
lmesinin kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Zira, anılan Protokol
NATO Andlaşmasının doğrudan 6. maddesine gönderme yapmak suretiy-
le dolaylı olarak da 5. maddesine göndermektedir. Oysa bu iki madde,
NATO'nun silahlı saldırı karşısında hangi bölgelerde meşrû savunma
hakkını kullanarak silahlı cevap verebileceğini düzenlemekte olup, sal-
dırı öncesi statüyle ilgili taraflara herhangi bir yükümlülük getirmemek-
tedir. Başka bir deyişle, doğu Ege adalarının askerden arındırılmış bir
statü altında bulunmalarının NATO Andlaşmasının ve ek Protokolün

amaç ve hükümlerine aykırı düştüğü anlamına gelecek herhangi bir noktadır.

Genel olarak koşullarda köklü değişiklikler nedeniyle doğu Ege adalarının askerden arındırılmış statülerinin sona erdiğini ileri süren Yunan görüşü, Oniki Adalara ilişkin olarak, ek birtakım verilere de dayanmağa çalışmaktadır. Bu çerçevede, Oniki Adalar için olduğu gibi İtalya'nın da askerden ve silahtan arındırılmasını öngören 1947 Paris Barış Andlaşması hükümlerinin 1950'lilerin başında İtalya tarafından sona erdirilmesi olgusu üzerinde durulmaktadır (Örneğin Ph. Drakidis, **Défense Nationale** 1983, s. 128-134). Böylece, Yunan görüşüne göre, İtalya'nın 1948'lerde baş gösteren "Soğuk Savaş" ortamını göstererek koşullarda köklü değişiklikler nedeniyle Paris Andlaşmasının İtalya'nın askerden arındırılması hükümlerinin son bulması gerektiği tezinin Batılı Devletlerce kabulü Oniki Adaların askerleştirilmesi bakımından da geçerlidir.

İtalya'nın 1947 Andlaşmasıyla saptanan statüsüne ilişkin herhangi bir tartışmaya girmeden konumuz bakımından şunu bildirmek yerinde olacaktır. En başta, İtalya bu koşullarda köklü değişiklik gerekçesini Paris Andlaşmasının bütün imzacı taraflarına iletmek suretiyle **Rebus sic stantibus** ilkesinin uygulanabilmesi konusunda ciddi bir girişimde bulunmuştur. Oysa, aynı dönemlerde Yunanistan'ın İtalya ile benzerlik kuracak herhangi bir girişimi olmamıştır. İkinci olarak, İtalya'nın bu konudaki girişimleri Batılı Devletlerce olumlu karşılanmakla birlikte, Sovyetler Birliği, Macaristan, Polonya gibi Devletlerce reddedilmiş olup, hukuksal açıdan geçerlilik tartışmasının sürdüğü bir örneği oluşturmaktadır. Dolayısıyla, İtalya'nın durumu Yunanistan'ın hukuksal gerekçe olarak ileri süremeyeceği bir örnektir.

Fakat, ayrıca, İtalya ile Oniki Adaların aynı andlaşmayla askerden arındırılmış statüye konulmaları, her iki durumda da aynı nedenlerle davranıldığı anlamına da gelmemektedir. Nedenler değişik olunca ise, koşulların değişmesinin bir durum için köklü değişiklik biçiminde değerlendirilmesine karşılık öteki durum için aynı etkiyi yapmama olasılığı vardır. Nitekim, İtalya'nın silahsızlandırılması ile Oniki Adaların silahtan ve askerden arındırılması nedenleri farklıdır. İtalya, İtilaf Devleti sıfatıyla İkinci Dünya Savaşı sırasındaki tutumuna bağlı olarak bir tür cezalandırma amacıyla silahsızlandırılırken, Oniki Adaların askerden arındırılmasının ana gerekçesi Türkiye'nin güvenliği olmuştur. Oniki Adalara ilişkin bu gerekçe, Paris Konferansı sırasında bu adaların askerden arındırılması hükmünün önericisi olan A.B.D.'nin temsilcisi Byrnes tarafından da açıkça bildirilmiştir (Bkz. Fransız Dışişleri Bakanlığı arşivindeki Konferansla ilgili tutanaklar ve belgeler, vol. 135, s. 71 ve vol. 139, s. 29). Dolayısıyla

la, Savaş sonrası uluslararası koşulların değişmesi İtalya'nın yeniden askerleştirilmesi için önemli bir gerekçe oluşturma niteliği taşıırken, askerden arındırılmaları gerekçesi Türkiye'nin güvenliği olan Oniki Adaların bu koşullarla doğrudan bir bağı bulunmamaktadır. Nitekim, ilgili gerekçelerin koşulların değiştiği 40'lı yılların sonu ve 50'li yılların başında değil de, 1970'li yıllardan bu yana ileri sürülmesi de bunun açık kanıtıdır.

Yunan görüşü tarafından Oniki Adalara ilişkin olarak ileri sürülen bir başka gerekçe de Türkiye'nin 1947 Paris Andlaşmasına taraf olmaması konusundadır. Bir andlaşma yalnızca taraflar bakımından haklar ve yükümlülükler doğurur ilkesinden kalkan bu görüşe göre, Türkiye Oniki Adaların statüsüne ilişkin herhangi bir hak iddiasında bulunamayacaktır. (Örneğin bkz. 1984 yılında Atina Günlük Gazeteleri Birliği'nce yayınlanan **Threat in the Aegean** adlı broşür, s. 33). Bu gerekçe de yerinde değildir. Zira, Batılı yazarların da kabul ettiği gibi, doğu Ege adalarının askerden arındırılması bir irtifak hakkı oluşturup objektif bir statü yaratmaktadır (Örneğin, F.A. Vali **Servitudes of international law**, London, Stevens, 2nd ed., 1958, s. 270-272). Oysa, objektif statü yaratan andlaşmaların bütün Devletler bakımından geçerli olduğu uluslararası hukukta kabul edilmektedir (Örneğin, Uluslararası Adalet Divanı'nın Birleşmiş Milletler Hizmetinde Karşılıklı Zararların Giderilmesi konusundaki 11 Nisan 1949 tarihli danışma görüşü: C.I.J., **Recueil**, 1949, s. 185). Ancak, Türkiye Paris Andlaşmasının On iki Adalara ilişkin hükümleri bakımından basit bir üçüncü Devlet durumunda da değildir. Zira, Lozan Barış Andlaşmasının 16. maddesi ile Oniki Adaların statüsüne ilişkin sonraki düzenlemelerin Türkiye tarafından kabul edildiğinin öngörülmesi Türkiye'yi de bu konuda taraf durumuna sokar niteliktedir.

II. BÖLÜM : Boğaz-önü adalarının askerden arındırılmış statüsünün Montreux Sözleşmesi ile sona ermesi sorunu

Yunanistan, Limni ve Semadirek adalarının askerden arındırılmış statülerinin, ayrıca, 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile sona erdiği görüşünü ileri sürmektedir.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi bu açıdan incelendiğinde ilk saptanması gereken veri, bu Sözleşmenin ve eklerinin Limni ve Semadirek adalarından hiç söz etmemesidir. İkinci olarak hemen bildirilmesi gerekli olan veri ise, Montreux Sözleşmesinin metninde herhangi bir askerden arındırma ya da aksine askerleştirme hükmü de yer almamaktadır. Böylece, Lozan Boğazlar Sözleşmesinde bulunan askerden arındırma hükümlerinin bu Sözleşmede olmadığı görülmektedir. Ancak, Sözleşmeye ek aynı

tarihli bir Protokol, "Türkiye, işbu Sözleşmenin Başlangıç kesiminde tanımlandığı biçimde Boğazlar bölgesini hemen yeniden askerleştirebilecektir" demektedir.

Montreux Sözleşmesine ilişkin bu temel veriler karşısında, kalın çizgileriyle aktararırsak, bugün Yunanistan'ın görüşü, Montreux Sözleşmesinin Lozan'daki askerden arındırma hükümlerine yer vermemesi nedeniyle, Limni ve Semadirek'in askerleştirilmesine izin verdiği yolundadır. Buna karşılık, Trükiye, gerek Lozan Barış Andlaşmasının ve gerekse Lozan Boğazlar Sözleşmesinin Limni ve Semadirek'in askerden arındırılmış statülerine ilişkin hükümlerinin yürürlükte olduğu kanısını taşımaktadır.

Yunanistan, Limni ve Semadirek'in statüsünün değiştiğine ilişkin görüşünü üç ana gerekçe çerçevesinde dile getirmektedir (özellikle bkz. C.P. Economidès, "La prétendue obligation de démilitarisation de l'île de Lemnos", *Revue Hellénique de Droit International*, 1981, s. 5 vd.). Birincisi, Montreux Konferansı sırasındaki kimi konuşma ve belgeleriyle Sözleşmenin Başlangıcında yer alan hükmün yorumuna dayanmaktadır. Yunanistan'ın ikinci gerekçesi, Montreux Sözleşmesinin onaya sunulması sırasında dönemin dışişleri bakanı T.R. Aras'ın bu konuya ilişkin kimi sözleri üzerine kurulmaktadır. Üçüncü olarak da, Yunanistan, Montreux Sözleşmesinin yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye'nin kendisine ait Boğaz-önü adalarına ilişkin olarak bu konudaki uygulamalarından kendi lehine sonuçlar çıkarmaya çalışmaktadır. Şimdi bu gerekçeleri sırasıyla ele alalım.

Montreux Sözleşmesinin Başlangıç bölümüyle ilgili olarak Yunanistan'ın üzerinde durduğu hüküm, "işbu Sözleşmeyi 24 Temmuz 1923'de Lozan'da imzalanmış olan Sözleşmenin yerine koymağı kararlaştırmışlardır" cümlesi olmaktadır. Yunanistan'ın görüşüne göre, Başlangıçta bu hüküm Montreux Sözleşmesinin Lozan Boğazlar Sözleşmesinin tümüne son verdiği anlamına gelmektedir. Montreux Sözleşmesi adaların askerden arındırılmaları konusunda herhangi bir hüküm içermediğinden dolayı Boğaz-önü adalarının Lozan ile düzenlenmiş statüsü de bu yolla sona ermiş olmaktadır. Yunanistan, ayrıca, Türkiye'nin Konferansa sunduğu Sözleşme tasarısının başlangıç bölümü ve 13. maddesi ile İngiltere'nin Konferansa sunduğu sözleşme tasarısı başlangıç bölümlerinin aynı yönde hükümler içerdiğini bildirmekte ve bunların kabul edilen Sözleşmenin Başlangıç bölümünün anlamını doğruladığını ileri sürmektedir. Yine, Yunanistan'a göre, Konferansta yapılan konuşmalar bu yönde bir irade oluştuğunu göstermektedir.

Yunanistan'ın bu iddiaları incelendiği zaman aynı sonuca varmak olanağı bir hayli güçtür. Zira, gerek Sözleşmenin Başlangıç bölümü gerek-

se Konferansa sunulan sözleşme tasarıları Montreux Sözleşmesinin Lozan Boğazlar Sözleşmesinin tüm hükümlerine son verdiğini kanıtlamaktan uzaktır. Nitekim, Başlangıç bölümünde Montreux Sözleşmesinin Lozan Boğazlar Sözleşmesinin “yerine koyulduğu” belirtilmekle birlikte, bu sözlerin ilk andlaşmanın tümü bakımından geçerli olduğu konusunda kesin bir sonuca varma olanağı yoktur. Çünkü, yine aynı Sözleşme Başlangıcı Montreux Sözleşmesinin Boğazlardan geliş-gidişi düzenlemek amacıyla ve “Türkiye’nin ve Karadeniz’de kıyıdaş Devletlerin güvenliği çerçevesinde” yapıldığını bildirmektedir. O zaman Montreux Sözleşmesinin Lozan Boğazlar Sözleşmesinin anılan amaçlar dışında kalan hükümlerine dokunmadığını ileri sürmek hukuksal açıdan Yunanistan’ın iddiası kadar ağırlık taşımaktadır. Konferansta yapılan konuşmalardan aksine bir kaniya ulaşmak olanağı da yoktur. Zira, Montreux Sözleşmesinin Lozan Boğazlar Sözleşmesine tümüyle son vereceğini bildiren tek konuşma Yunan başdelegesi N. Politis tarafından yapılmış olup (Bkz. S.L. Meray - O. Olcay (çev.), **Montreux Boğazlar Konferansı - Tutanaklar, Belgeler, Ankara, SBF yayını, 1976, s. 240**), bütün tarafların iradesinin bu yönde olduğunu kanıtlamaktan yoksundur.

Buna karşılık, gerek Konferansa ilişkin kimi veriler gerekse Sözleşmeye ek Protokolün içeriği Montreux Sözleşmesinin yalnızca Türkiye’nin güvenliği çerçevesinde bir düzenleme getirdiğini ve dolayısıyla Lozan Boğazlar Sözleşmesinin tüm hükümlerinin yerini almak amacını gütmmediğini gösterir niteliktedir. Nitekim, herşeyden önce, Montreux Konferansının toplanmasına ilişkin bütün yazışmalar Sözleşmenin Türkiye’nin güvenliğini sağlama amacını taşıdığını göstermektedir (Bkz. Türkiye’nin notası ile İngiltere ve Sovyetler Birliği’nin cevabi notaları: **Atatürk’ün Milli Dış Politikası**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını, 1981, Cilt II, s. 280-294). Öte yandan, ek Protokolde yalnız Türk Boğazlarının askerleştirilmesi ele alınmakla ve bunun Sözleşmenin Başlangıç bölümünde tanımlandığı biçiminde yapılacağı bildirilmekle, Limni ve Semadirek’in askerden arındırılmış statülerinin değişmediği kanısına varmak yanlış görünmemektedir.

Yunanistan’ın Limni ve Semadirek adalarının yeniden askerleştirilmesi hakkı doğduğu yolundaki görüşlerini dayandırdığı ikinci gerekçe zamanın dışişleri bakanı T.R. Aras’ın bu konudaki sözleri olmaktadır. T.R. Aras, Montreux Sözleşmesinin onaylanması amacıyla T.B.M.M. önünde 31 Temmuz 1936 tarihinde yaptığı konuşmasında şu sözleri söylemiştir: “1924 Lozan mukavelesi ile gayri askeri hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistan’a aid Limni ve Samotra adalarına dair olan hüküm de Montreux mukavelesi ile kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz” (T.B.M.M. **Zabıt Ceridesi**, Cilt 12, Devre V, 81, İnikad, 31.7.1936, s. 310).

Türk Boğazlarının askerleştirilmesinin elde edilmesinin coşkusu içinde söylenen bu sözlerin Montreux Sözleşmesinin bir hukuksal yorumunu yapmak amacını mı taşıdığı, yoksa siyasal nitelikli bir temenniyi mi açıkladığı konusunda kesin bir sonuca varmak zordur. Fakat, bu sözlerin her haliyle, uluslararası hukukta gerçek (authentic) yorum denilen ve bütün tarafların iradelerinin bu yönde oluştuğunu gösteren bir bağlayıcı yorumu oluşturmadığı açıktır. Zira, gerek kullanılan sözler gerekse bu görüşün öteki tarafların da iradelerine dayandırıldığı konusunda herhangi bir verinin bulunmaması, T.R. Aras'ın salt bu sözlerine bir hukuksal kesinlik kazandırılmasına engeldir. Dolayısıyla, T.R. Aras'ın bu sözleri konuyla ilgili öteki sözler ve davranışlar çerçevesinde değerlendirilmek zorundadır. Çünkü, Devletlerin kendilerini bağlayabilmesi için onların bu yönde kesin ve açık irade bildirimlerini arayan ve imzalanan bir andlaşmanın bile genellikle ikinci bir işlem olan onaylama sonucu yürürlüğe gireceğini kabul eden uluslararası hukukun, Devlet yetkilerinin söz ve davranışlarına böyle bir etki atfedebilmesi için bunun istikrarlı ve açık bir iradenin ürünü olması gerekmektedir. Birçok uluslararası içtihat kararı bunu doğrulamaktadır (Örneğin bkz.: Brezilya Borçları Davası, C.P.J.I., **Recueil**, Série A/B, nos. 20-21, s. 119; Ambatielos (Önsorunlar) Davası, C.I.J., **Recueil**, 1952, s. 45).

Uluslararası hukukun aradığı tutarlı ve istikrarlı söz ve davranış gerekliliği çerçevesinde bu konudaki Türk-Yunan tutumları bir bütün olarak değerlendirildiği zaman ise, T.R. Aras'ın sözlerinin Türkiye bakımından herhangi bir hukuksal bağlayıcılığa sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira, 2 Nisan 1969 tarihli bir Türk notası ile doğu Ege adalarını ve bu arada Limni'yi de silahlandırdığı ve Andlaşmalara göre buna hakkı olmadığı bildirilen Yunanistan, 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasında bu Andlaşmaların ilgili hükümlerinin kalktığına dair hiçbir itirazda bulunmadığı gibi, Limni'de yapılmakta olan bir havalanının yapılış gerekçesini de sivil havacılık gereksinimleri ile açıklamağa çalışmaktadır. Başka bir deyişle, gerek Türk notası gerekse Yunan cevabi notası, 1969'da her iki tarafın da Limni ve Semadirek adalarının askerden arındırılmış bir statü altında bulunduğu konusunda kuşku duymadıklarını kanıtlamaktadır. Bu veriler karşısında, yalnızca T.R. Aras'ın sözlerini alıp değerlendirmek ve anılan notaları ve belki de başka belgeleri yok saymak hukuksal bakımdan olanaklı değildir.

Yunanistan'ın Limni ve Semadirek adalarının askerleştirilebileceğinin Montreux Sözleşmesi ile kabul edildiği iddiasını dayandığı üçüncü gerekçesi ise, Türkiye'nin kendi egemenliğinde bulunan Boğaz-önü adalarını askerleştirmesi olmaktadır. Yunanistan'a göre, Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile birlikte askerden arındırılan Yunanistan'a ait Limni ve Sema-

direk ile Türkiye'ye ait Bozcaada ve Gökçeada'nın statüleri Montreux Sözleşmesi ile birlikte değişmiştir. Yunanistan'ın bu iddiası da geçerli bir hukuksal gerekçe oluşturmaktan uzaktır. Zira, konunun Montreux Sözleşmesinin Başlangıç bölümünün ışığında değerlendirilmesi bu iki gurup adanın her zaman aynı statü altında bulunmalarının gerekmediğini kanıtlamağa yetmektedir. Nitekim, anılan Başlangıç'ta Sözleşmenin amacının açıkça Türkiye'nin güvenliği olduğu bildirilmektedir. Bu çerçevede, Türk Boğazlar bölgesinin bir parçasını oluşturan Bocaada ve Gökçeada'nın Limni ve Semadirek'ten ayrı bir biçimde değerlendirilmesi ve Türk Boğazlar bölgesi için tanınan statü altına konulmasının hukuksal bakımdan yadırganacak bir yanı yoktur. Kaldı ki, tarihsel gelişmeler ve başka hukuksal veriler de bu iki gurup adanın statülerinin değişik biçimde değerlendirilebileceğini doğrulamaktadır. Nitekim, Avrupalı Devletlerin 1914 kararı Boğaz-önü adalarından Bozcaada ve Gökçeada'yı Türkiye'ye bıraktıktan sonra yalnızca Yunanistan'a bırakılan Limni ve Semdirek'in askerden arındırılmış statü altına koyulmasını öngörmüştür. Lozan Barış Andlaşmasının 12. maddesi de 1914 kararını doğrulamak suretiyle bu iki gurup adanın farklı statüler altına koyulmasına olanak tanımaktadır.

SONUÇ

Ana çizgileriyle ortaya çıkan sorunları ele aldığımız ve Yunan iddialarını incelediğimiz bu çalışmamızda vardığımız sonuçlar özet olarak şöyledir :

i) Lozan ve Paris Andlaşmalarının doğu Ege adalarıyla ilgili askerden arındırma hükümleri koşulların köklü değişikliği nedeniyle sona ermemiştir;

ii) Montreux Sözleşmesi ile Limni ve Semadirek adalarının askerden arındırılmış statülerinin değiştiği konusundaki Yunan iddiası hukuksal bakımdan çok tartışmalı olup, 1960'lı yıllardaki Yunan tutumu ile de gelişkilidir.